

13032

MAGYARHON
SZÉPSÉGEI.

178 12 v

IRTA

JÓKAI MÓR. 1374

TIZENEGYEDIK KIADÁS.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVTOMDA.

1914.

lakának. Legkitünőbb sajátága a feltünő tiszta-
ság. Kemény fapadozata tündöklő simára csi-
szolva, akár egy nagyvárosi úri lakban, oldalain
czifrára faragott rácsozatú polcz fut körül, diva-
tos és ódon tányérok, tálakkal, néhol egy sor
czinedénnyel megrakva; a hány tányér, annyi
fényes czinkanál mellette; közönkint egy-egy
czifra, széles piros eszközökkel kivarrt oláh törül-
köző, a háziasszony saját fonása, szövése, a mik
olyanná tüntetik fel a lak belsejét, mint egy
zászlókkal fölékesített sátor. A szögletben áll egy
fehér fából mesterségesen faragot hosszú szek-
rény, oly alakú, mint az álló fali órák, az a
család archivuma.

A szoba mellett van a konyha; annak a kan-
dallója a tűzhely, míg mázos cserép oldala a
szobát tartja melegen. Hogy ez a melegség itt
mennyire elkel? azt meg lehet itélni abból, hogy
erre a házra október elejétől kezdve karácsonyig
a nap soha sem süt; minthogy előtte fekvő
hegyek ormain felül nem emelkedik.

Vidrán túl elhagy bennünket a járt út, lovas
kalauz vezetése mellett indulunk neki a Bihar
hegyének, mely Erdélyt Magyarországtól elvá-
lasztja.

A Bihar már a havasok rangjában áll, völ-
gyeit a patakok mentében haragos-zöld égerfa-
ligetek lepik; oldalain óriási bükkerdőkkel van
fedve, egy helyen mérföldnyi szélességben le van
égve az erdő. E szomorú tájon két óra hosszat
lovagoltunk végig, mindig lejtőnek fel, később a
bükköt felváltja a fenyő, míg feljebb az is mindig
gyérül; utóbb helyt ad a törpe gyalogfenyőnek,

az is annál jobban a földre fekszik, mentől job-
ban emelkedik a hegy; sűrű áfonyabokrok, má-
sodszor viruló tavaszi violák hizelkednek a késő
ősznek; azután elmarad a boróka is és az áfonya-
bokrok és a violák; egy kietlen, kopár, kiszáradt
mezős hegyoldal vezet bennünket tova, roppant
kövekkel beszórvva, végre az utolsó fűszál is elpár-
tol a szomorú vidéktől s nincs más körülünk,
mint a kietlen, vigasztalan köves hegy gerince.

E rideg hegyormon kell másfél óra hosszat
végig haladni léptetve, jobbról, balról szédítő
mélységek között, miknek egykedvű borókacsali-
tos oldalait medvék lakják. Távolságban minden
emberi hang, távol minden madáré; neszte-
len, hangtalan a vidék, alant, a mély erdők felett
látni csak a kóválygó sast, az sem emelkedik
ide; a hol nem talál semmi élet.

E kopár, látogatlan bércz tetején van egy
roppant nagy szikla, a mit körül kell kerülni a
hegy gerinczén végig haladónak; rovátkos olda-
lait még csak moha sem zöldíti, nem tudom
honnan csordogál egy kis üde forrás, környéke
most is ellepve nefelegtessel; ez a roppant szikla,
ez a nefelegtess az a hely, a hol egy ifjú magyar
költő fekszik eltemetve; olyan messze minden
élő lénytől: neve Vasváry Pál. Itt kereste a hírt,
itt folyt ki vére; itt temették el.

Innen déltől kezdve késő estig tart a völgybe
alászállás, meredek, görgeteg sziklával szórt
mély úton keresztül, melynek Rézbányánál sza-
kad vége. Itt már tanácsosabb a ló előtt járni,
mint rajta ülni, mert e mulatság határos a nyak-
töréssel.

Rézbányán hálva, korán reggel megindultunk Dézna felé, a mi körútunk kiinduló pontját képezé.

Útközben félretértünk a nevezetes «Dagadó forrás» megtekintése végett. Szohodolon innen van egy rejtett kis völgy, hol egy szikla tövében van az a barlang, melyből minden fél órában előjön a forrás, azután ismét fél órára visszavonul, a meder száraz marad.

Mi ezúttal különös kedvencei voltunk a sorsnak. Alig érkeztünk meg a sziklanyiláshoz, midőn rögtön hallhatók azt a rejtélyes korgást, bőfögést, mely az emelkedő víz jöttét megelőzi, s nem sokára kibugyant a sziklákból a hullám, annyira megtöltve a sziklamedenczét, hogy állóhelyeinket kénytelenek voltunk elhagyni. Mintegy öt perczig folyvást dagadt a víz, azután elkezdett lohadni, a másik öt percz múlva egészen szárazon állt a sziklameder.

Huszonkét percz múlva ismétlődött e titokteljes tünemény, melyet másodszori megjelenésekor már annyira megszokottlátványnak vettünk, hogy letelepedtünk melléje szallónát pirítani; arra számítva, hogy majd, ha mezei ebédünket végeztük, akkor a harmadik töltésből jót iszunk rája. A hagyomány azonban azt tartja, hogy a rejtélyes forrás délben épen nem jön elő, s mi kénytelenek voltunk ezt saját tapasztalásunkkal megerősíteni; másfél óráig vártunk ott, de a patak semmi kérésre, könyörgésre nem jelent meg a kedvünkért azalatt. Mi oka van neki így tartani a déli pihenést, azt biz én épen úgy meg nem tudom fejteni, mint azt, hogy miért jön elő máskor?

Az oláh nép nagy tiszteletben tartja a forrást, azt hiszi, hogy nagy betegséget meggyógyít, ha valaki abban megfürdik, a körüllevő fákra és kövekre felleaggatott rongyok tanúsítják, hogy e hit sokakat boldogított, kik azt gondolták, hogyha ingeiket itten hagyják, a betegség is itten marad velük. A sok szakadozott rongy egyébiránt nem igen szaporítja a táj költői kinézését.

Még egy természeti nevezetességgel találkoztam Rézbányától Déznaig tartó útunkban; ezek a szohodoli hegytetőket ellepő mély döbrök, mik néhol tíz-tizenhat ölnyi mélyen folyvást csúcsosan haladnak alá, széleiknek kerülete 100-tól 600 lépés, a nagyobbaké még több is, mik aztán egész völgyeket képeznek már. Némelyik úgy hasonlít valami fűvel benőtt vulkán kráteréhez. E sajátságos döbrök természetéről még előbb bővebb adatokat fogok szerezni, azután majd rendszeren megismertetem őket, mert december 20-ika óta, instállom alássan, rám van parancsolva, hogy ezentúl mindenféle tudatlan dolgot nem szabad össze-vissza írnom.

Még csak röviden referálok egy pár útközben látott és hallott dologról.

Láttam a déznai vashámort, melynek nyers vasáról azt véleményezték a londoni világtárlaton, hogy jobb a svéd vasnál, s lerajzoltam Dézna ősi várát, kerti palotájával, melyben épen most fedeztek fel egy üreget, mely valami titkos földalatti rejtekhely bejárata lehet.

Nem messze innen a Tyiatra Lupulujon, a mint a mészköveket hasogatták, azok közt meszesült faleveleket találtak.

Útközbe esett a szohodoli barlang is, melynek megnyílását tisztelt barátom, Török Gábor úr, évről-évre szemlélte. Egy erős hegyi patak a mészsziklák közt megrekedve, ezelőtt mintegy harmincz évvel még csak egyes hasadékokon szűrődött át a sziklák alá; az évenkinti megújuló záporok azonban mindig nagyobbra segítették törni a rést; most már egy tág kapú áll a rohanó patak előtt, melybe az nagy harsogva omlik alá, hogy a hegy tulsó oldalán ismét új név alatt előjőjön. Lám a patakok is temetkeznek és föltámadnak újra.

Azután curiosumképen megemlíthetem, hogy a szlingyiai országút mellett áll egy malom, melynek karzatára rácsozat helyett e szó betűi vannak vágva: «Honszeretettel». Most azonban nincs vize a szegény malomnak s nem örülhet sem honszeretettel, sem a nélkül.

ÚTI LEVELEK.

I.

KOLOZSVÁROTT.

Kolozsvár, május 9. 1853.

Itt vagyok végre az annyiszor megálmodott, annyiszor megszeretett Erdély fővárosában, a hol úgy érzem magamat, mintha régi ismerősök, régi rokonok közé érkeztem volna, kiknek arczeit is látni véltem valaha, talán képzeletemben? talán a történet könyveit olvasva? a midőn a hajdan-kor hőseinek, nagyjainak, bölcseinek tetteiben elmerülve, azoknak alakjai végig huzódtak lelkemben, és most, midőn Erdély földén állok, meg-elevülten állnak szemeim előtt.

Mert nem a holt emlékek legdrágább nevezetességei Erdélynek, hanem azon élő ivadék, mely nemzeti és faji sajátságát Árpád és Attila óta vegyítetlenül megtartotta, melyet sem gazdagság és műveltség, sem szerénység és elhagyottság nemes, tiszta ősi jelleméből ki nem vetköztett, mely a hány lépéssel haladt a jövőbe, annyi lépéssel nem hagyta hátra múltját, hanem magával vitte annak emlékeit, arcza vonásain, szívében, szavában.

Még most is feltalálhatni Erdélyben mindazon alakokat, kiknek képeit az emlékkönyvirók oly élénk színekkel festik: a kérkedés nélküli büszke főnemest, a hallgató, érdemeire büszke bátor lelket, a minden szépet, nagyot és nemest tárt kebelvel fogadó női jellemeket, a szív és ész sajátságairól rendkívülivé lett tüneményeket, az alapos józan értelmű, magas készültségű tudóst és azt a szorgalmas, becsületes népet, mely most is oly szerelmes határsaiba, miként hajdan, mely megél szorgalmával, kitartásával egy akkora darab földön, mekkorát Magyarországon a dülő utak elfoglalnak, s nem cserélné fel azt tízannyival ősi hegyein túl.

Délutánra érkezve, estve a színházat látogattam meg. A kolozsvári színház a pesti után legnagyobb tere a magyar színművészetnek, ötvenkét páholya van s egész elrendezése jó izlést és kitünőt esint tanusít.

Különösen meglepő volt rám nézve az ellentét, hogy míg Pesten a drámai közönséget a kazaton szoktuk keresni, itt a páholyokban találjuk azt. A művészet van-e ott degradálva, vagy az intelligencia?

Képzelem, mennyivel jobb szeretnéd, ha színházak ismertetése helyett Erdély pompás panorámáit írnám le előtted, de csak légy türelemmel, a Királyhágót éjjel haladtuk keresztül, azt tehát most nem láttam, Erdély regényes részei ezután következnek.

II.

TORDA, ENYED, GY.-FEHÉRVÁR.

Benczecz, május 16. 1853.

Sokat írhatnék azon szívességről, melylyel erdélyi hazánkfiak által elhalmoztatám; de attól tartok, hogy ez által oly színben tűnnék fel, mintha az irántam tanusított megelőző szívességet s őszinte barátságot ilyen olcsó pénzzel akarnám visszafizetni; elég itt annyit mondani, hogy bár merre jártam, mindenütt az édes ősmagyar kedély mosolygott elem; a kivel csak találkozám, az mind rokon, szívben és érzelemben.

Volt szerencsém Erdély értelmi és nemesi tekintélyeivel megismerkedni, s nagy kedvet éreznék magamban elmondani, miszerint Erdélyben a felsőbb arisztokratia körében nem érzi magát a nemzeti szellem jövevénynek, sőt épen ott talál legmelegebb otthonára, — ha meg nem volnék győződve a felől, hogy ez magyarhoni főurainknál sem leend másképen, s rövid időn azon kellemes helyzetbe jutandunk, hogy mikor egy főnemest nemzeti buzgalmaért magasztalunk, ez nem fog tiz másnak szemrehányáskép hangzani.

több érdekes pontját megláthassuk. E szerint meglátogatandjuk Erdély legregényesebb helyeit: az almási barlangot és a szent Anna tavát, a tré-fás Oláhfalut, felmegyünk Csik-Szeredáig, s onnan keresztül Háromszéken Brassóba.

IV.

A HOMORÓDALMÁSI BARLANG.

Minél tovább hatolunk a Székelyföldre, a táj annál regényesebbé válik, midőn Korond felett a magas Kalonda hegy ormára feljutottunk, egy panorama áll előttünk, melynek elragadó szépsége leigéz szívet és lelket

Alant a félig nyílt völgyben öt falu látszik egymáshoz oly közel, hogy szinte egynek vélhetnők; ha tornyaik el nem különböznek; a gyümölcskertek szelid zöldje, melybe a fehér házak bemártva látszanak lenni, oly kellemes árnyéklatot képez a völgyteknő kalászos oldalaihoz, mik mindig tágabb kört nyitva: a távolban a havas bérczek kékes körrajzait engedik láthatni. A nap épen lemenni készül e havas bérczek közé; az arany ködfátyolon keresztül, melyet sugaraiból a völgyre szőtt, a falvak kékes füstje emelkedik; az ünnepies alkonyesendőt egy folytonos méla zúgás hatja keresztül; száz meg száz apró patak zuhogása az, melyek alant az Olt habjaiba vegyülnek, s a csendes falvakon keresztül tombolnak a

vidám házikók küszöbeit mosva hűs kristálytisza habjaikkal, s a mint a hegytetőről egy-egy kis darab vízfolt meglátszik, az alkonyság sugarainál úgy tűnik elő, mintha száz meg száz tükördarabbal volna behintve az egész kedves völgy.

És midőn a gyönyörű kép a lelket elragadja, eszünkbe jut a múlt, hogy e hegytetők itt hajdan lármás várakat emeltek, miknek romjai maig is ott vázlanak felettünk, ott Firtos vár, Rapsóné vára, Kadics vára; és minden arcz, ki velünk szembejő, egy-egy hősnek sarjadéka.

Utközben megtekintők Parajd sóbányáit. Már messziről megragadják a figyelmet a hegyötétebb színéből kivilágló kékesszürke szirttömegek, mik itt-ott egész roppant bérczeket képeznek. Ezek a sóhegyek kopárok mind, mert a só csak állatot táplál, de növényt nem. Ezeknek egyikében van a sóbánya, melyből a székelyek a legkönnyebb szerével, fa-ékekkel feszegetik fel a sót. Az egész heglánczról bizton el lehet mondani, hogy merőben e nemes érczből áll. Nemes ércznek nevezhetjük, mert ez az egyetlen egy ásvány, melyet meg lehet enni.

Makfalván felkerestük Dózsa Dani költő barátunk lakását, kit azonban nagy sajnálatomra nem találhaték honn, s így ezúttal nem láthatám Erdély egyik legszebb tehetségű s költői lelkületű regényíróját.

Estére Szombatfalvára érkeztünk, hol U. Lázár úr, hajdan hosszas ideig Udvarhelyszék királybirája, fogadott bennünket, s szivességét oly mértékben engedé éreznünk, hogy saját maga, mint a környék emlékezetes helyein legjártasabb, veze-

tett bennünket a tájak históriai emlékü pontjaira. Meglátogattuk az ormot, melyen Attila legelső sasfészke, Budvár állott. Nehány vasaló alakú kő most is ott hever halomban, s roppant gödrök jelölik a leghatalmasabb király palotájának helyét; alant egy középkori kápolna áll, Jézus kápolnája; néhány század előtt a tatároktól üzött székelyek Budvár romjaira vonták fel magukat, s onnan egyszékelyijász a sátorban ülő tatár khánra egy nyilat lőtt el a Jézus nevében, mely azt szíven találta. A távolság, melyen a nyíl átrepült, mintegy hétszáz lépés. Azon helyen építék a lövés emlékére ama kápolnát. E hegytetővel szemben áll a Bágyi vár, romjai egy vele egyenlően magas ormon, s e heglánczolatban fekszik Rika, hol egy roppant kő alá temetve van Attila legkedvesebb neje Réka. A síkon zöld kalász hullámszik, a mezőkön virágok inganak, az ormokon fehér felhők huzódnak végig: egykor diadalmas seregek jártak e helyen, a délczeg úrnők szálltak le üdvözlötökre, talán még most is leszállnak, s ama fehér felhő hozza őket!

Innen leszállva, megtekintők Székelybánya várát, melynek minden tornyába egy regény álma van elásva. Az udvaron most tengeri és borsó terem; s a zászlós ormokon a becsületes czizmadia-czéh szárított fehér ruhákat.

Délután átrándulánk a nem messze levő Homoród-Almás bércei közé, hogy másnap korán megkezdhessük útunkat a híres barlangba, melyben egykor az egész csiki székelység el birt rejtőzni, s ott védte magát hetekig a körülszáguldó tatárok csordája ellen, míg végre mind

a megszállók, mind a megszállottak úgy kifogytak élelmi szerekből, hogy az éhhalálhoz voltak közel. Ekkor egy székely asszonynak az az ötlete jött, hogy megsütött egy óriási pogácsát, mely belül hamuval volt pótolva, s azt egy póznán felmutatta a megszálló tatároknak, daczosan kérkedve, hogy nekik még milyen jó dolguk van, mire a tatárok elbúsultak magukat és eltakarodtak.

Vezetőül a szék hajdani mérnöke sziveskedett ajánlkozni, egy genialis különöz, ki a legnagyobb tudományos képzettség mellett a legvégsőbb szegénységben él és az a csodálatos, hogy neki e szegénység jól esik, s hozzá hű akar maradni, soha meghívást úri asztalhoz el nem fogad, nincs ékesen szólás, mely őt rábirhassa, hogy ételben, italban részt vegyen, a szobában nem lehet rávenni, hogy leüljön, s ha az utcán megszólítják, leveszi a kalapját, úgy kíséri a megszólítót és semmi könyörgésre fel nem teszi a kalapját, — és mind ez mily éles gúny a világra a tudományosságtól!

Útközben alig birtuk rávenni, hogy a szekérre felüljön, erővel gyalog akart jönni, pedig öreg már és összeroskadt. Egyszer már annyira elhagyta a világ, hogy a budvári romok üregeiben éjszakázott, de azért nem kért és nem panaszkodott soha. Csupán egy szenvedélye van, és ez a barlang. Ez volt életének legkedvencebb foglalatossága, ennek üregeit járta, bútta, fürkészte untalan, több hetekig ellakott benne, csigákon, köteleken eregetve le magát a mély, ismeretlen nyílásokba, mikbe emberi szem soha le nem hatolt, s annyira

ismerős annak minden kövével, hogy fáklya nélkül végig tudna benne járni.

Korán reggel megindulánk Almásról, két öreg székelyt előre bocsátva, hogy a barlang feljárását, ha netán elromlott volna, megigazítsák. Velünk jöttek e barlangot megszemlélni Lázár Kálmán és U. L. nejei, két testvérhölgy, a székely nők azon mintaképei, kiket maga előtt lát a költő, ha nőket akar rajzolni gyöngéd arczczal, erős szízzel, mert valóban erős szív kell ahhoz, hogy hölgyek e barlangba jutásra elszánják magukat. — Egy roppant meredek szirttömeg fekszik a Nagymál oldalában, a Hargitta havasai között, melyet köröskörül fog az Erős bércz meredek falazata, mindennüen óriási toronyalakú kőszálak, mik közül a legmagasabb Csala tornyának neveztetik, a tatárokkali harczok hősének gyász emlékére, melyről oldalvást esik az Ugron ürege, és a lovak csüre, mind történelmi emlékekkel gazdag helyek; a szűk hegyvölgy, melyet ekként a Nagymál és az Erős bérczfalazata képez, egy rohanó hegyi folyam tölti be, ez a Vargyas vize, mely egy helyen a mindenütt útját álló sziklák alatt eltűnik, s a hegy túlsó oldalán tör újra elő egy sziklahasadékból. A barlangnak e patak föld alatti folyásával összeköttetésben kell lenni, mert a hagyomány szerint az ostromlott székelyek e patakon szökdöstek ki élelmi szerekért; vezetőink egyike most is tudott e patakról regéket. Szerinte e hegy legrejtettebb üregeiben ismeretlen emberek laknak, kik sajátságos csónakon beveznek a hegy oldalán, s a másikon járnak elő; ott tanyázó pásztorok többször meglepték őket, a mint ki- és

bejártak. Sokszor a kifolyó víz egészen zavaros és szenes, mintha valamit mosnának benne, pedig máskor kristálytiszta. Odabent tehát kétségtelenül kincseket ásnak. Mert tudni kell, hogy a székelyek e barlangban hiszik elrejtve Darius kincseit, s akárhány van, ki megesküszik rá, hogy ismerte azt az öreg embert, a ki egyszer egy nagy vasajtóra akadt a barlang egyik üregében, de lakóját nem bírta leverni, s a hogy visszatért segítséget hozni, nem talált a vasajtóra többé.

Átellenben a barlanggal látszik még azon kápolna omladéka, melyben a tatár vezér lakott, midőn a barlangot megszállotta; innen visz két út a barlang felé, egyik a rövidebb a szirt meredek oldalában, hol csak hátát a sziklának vetve s kezeivel a körepedésekbe fogódzva haladhat az ember a szédítő mélység felett; másik kerülő út, melyen szekérral kell víz ellenében a patakon felhajtani, s akkor a meredek Nagymál bérczre felkapaszkodva, felülről ereszkedni le a barlang szájához. Az első útról kénytelenek voltunk visszatérni, mert azt a Vargyas megáradása ketté vágta, s újra kellett kezdeni a kevésbé veszélyest, de annál fáradságosabbat.

Az emberi kezektől soha nem irtott ős erdőn keresztül haladtunk felfelé, míg az ormot elérve, ott egy hegyvágányban valami vad vízmosási út nyílt elénk nyolczszáz lábnyi magasban a völgy felett. Az út omló kövekkel s porhanyó földdel, nyirkos falevéllal fedve, sehol egy fa vagy egy bokor, melybe meglehessen kapaszkodni, csak egy bukás, egy elszédülés, s az ember menthetetlenül veszve van, alant a tajtékzó folyam ordít.

Férfiszív megdöbbenne ily szédítő képben látva maga előtt a halált, ha háta mögött vidám, nevető jókedvű hölgyek hangjait nem hallaná, kik mulatságot csinálnak a veszélyből, s kaczagva fogódnak kezeinkbe, míg lábaik alatt sikamlík az éktelen mélységbe levezető ösvény.

Végre lejutva a szikla párkányzatára, egy bércz mögül kitűnve előttünk áll a barlang ropant nyílása, még azon módon félig befalazva, a hogy azt a székely menekvők hagyták. Egy hat öles gerendákból tákolt hágcsó vezet fel e nyílásig, melyen ég és föld között lebegve kell felkapaszkodni, úgyszólván kézről kézre adva a gyengébb nemet, s akkor előttünk áll a historiai nevű üreg.

Legelőbb egy templomszerű tágas terembe lépünk, melyet még az Isten napja világít, innen egy mellékterem tárul elénk, mely a barlang ablakát mutatja, másfelől kezdődik a többi üregek sorozata, melyek négyszáz ölnyi hosszúságban elnyulva föld alatt, tizenöt egymástól szabályosan elvált szobát képeznek, minden szoba bejárása a tisztelt mérnök úr buzgalmából számokkal levén megjegyvezve, hogy a bejárók el ne tévedhessenek.

A harmadik terem volt a székely nők fekhelye, itt aludtak a veszély idején gyermekeikkel együtt; a negyedik teremben állanak a kőhombarok, mikben gabonáikat tarták eltéve; az ötödikben áll a szónoksék, melyről papjaik az Isten igéit hirdeték, a hatodik stalaktit barlangot mutat, a falak gót boltozata ezüstporral s kristály csapokkal látszik takarva, mik oly csodásan ragyognak a fáklyafényben; a hetedik barlangnál titáni kőfokok vezetnek fel néhány ölnyi ma-

gasba, hol a nyolczadik terem feltárulva előttünk, ennek poros padlatán halom csontok vannak lerakva, ó-világi ismeretlen állatok agyaras állkapczái, roppant medvefők s különösen egy gömbölyű halomban olyszerű csontok, mint az embereké, csak hogy sokkal kisebb arányúak. — A néphit azt tartja a felől, hogy a barlangot troglodythok lakják, vagy mint Almáson nevezik, majomemberek, kik ott élnek, szaporodnak, leskelődnek odvaik mélyéből, s ha az emberek közeledését veszik észre, hirtelen elbujnak ismét; lábaik nyomát ott látni a porondon, mintha apró gyermekek jártak volna lábujjhegyen. Évek előtt, a monda szerint, egy almási székely ember rá lesett ez apró lényekre s egyet elfogott közülök, azt haza vitte, magához szoktatta; a kised alak hasonlított valami szőrtelen majomhoz, durva kérgű bőrrel és nagy fülekkel, s annyira megszokta már a falut, hogy ma egyik, holnap másik háznál ebédelt, míg egy éjjel társai érte jöttek s magukkal vitték. Van-e valami lényeges e mesében? sem állítani, sem megczáfolni nem érzem magamat elég erősnek; a természettudományok emlékeznek valami barlangó félemberről, s e csonthalom itt e barlangban gyanítani engedi, hogy sok van még a föld alatt, a miről a bölcsék semmit sem tudnak. A kilenczedik terem közepéről látni egy roppant nagy lefüggő követ, mely mint egy óriási csillár, vagy szőlőfürt, a meredekből csügg alá; a tizedik terem szurok fekete-sárga sárral van tele, mely a terem padlatáról rajonként egymásba kapaszkodó denevérek maradványaiból hegyekké tornyosult, s már szinte

bezárja a tizenkettedik terem bejárását; itt volt az emlékezetes vasajtó, melyet a székelyek maig is keresnek: a terem ajtaja már oly alacsony, hogy meg kell görnyedni az átmenetkor, s a következő teremből ismét szűkebb nyíláson át csuszhatni a tizenharmadikba, melyben elszórva terem az achat és carniol; a tizenötödik teremben van felírva Wesselényi Miklós neve.

Itt hallatszanak csodálatos hangok, mintha a földfeletti kutyák ugatása és kakas kukorikolása hallatszanék ide alá, mit a föld alatt elzúgó patak tombolása s a bak denevérek viaskodása okoz, mely érzékesalódás azt hiteti el a lakókkal, hogy e helyen a csiki kutyák és kakasok szavát lehet már hallani.

vezérek alatt. Hanem azért, hogy kurucz sereg tanyázik a városban, még sem vegyül magyar beszéd a népsokaság zsibongása közé. Ezek itt szépségi hajduk, meczenzéfi huszárok; üstökbe font hajuk, felcsavart bajuszuk, farkasbőr kaczagányuk azt hirdeti, hogy kuruczok, hanem azért németek; német kuruczok. Rákóczi Ferencz legjobb katonái.

A TORDAI HASADÉK.

A tordai hasadék a természet egyik legbámulatosabb remeke; itt egy hegláncz tetejétől a talapjáig kettérepedve. A két átelleni meredek fal kiálló sziklái és mélyedései még most is egymásba illenek, a háromezer lépésnyi sziklafolyosó hajlásai, megtörései mindenütt egyenközűek maradnak csak itt-amott mutat tágabb öblöket, hol a sziklaörlő idő görgeteg közuhatagokká porlasztotta a bérczfalat; míg egyes sziklatornyok, mint a gót építés pillérei állnak el a falaktól.

A Magyarpeterd felőli bejáratát egy óriási csúcsíves sziklakapú alkotja, több száz lábnyi magas, a világ legnagyobb diadalíve.

Az átelleni bérczetőről az egész sziklacsarnokot végiglátni, mely megragadó szépségével az isteni némaságot egyesíti.

Se felséges táj nem volt mindig ilyen csendes. Egy darab világtörténet ment itt végbe. A római műveltség egyik előre tolt központja volt itten. Túl a hasadékon volt a tartomány legnevezetesebb városa: Salinopolis s a fensíkon

mellette megerősített táborhely; lánczolata a védműveknek, honnan az uralkodó Róma az éjszaki barbároknak parancsait osztá. A kétezer év előtt vájt sóbányák tanúi ez életnek, és a roppant kőkoczkák s a romok alól napfényre kerülő aranyékszerek, pénzek, fegyverek, hamvedrek, síremlékek s művészi alkotású istenszobrok töredékei hirdetik, hogy itt hajdan egy darab Róma volt. A hatalmas Traján-út még most is ott domborodik a zöld szántóföldek között, hosszú, egyenes vonalban. Azután más lakók jöttek. — A letelepedett magyar népnek egyik szent királya: László, itt vívta döntő harcát a kúnok ellen. A legende azt meséli, hogy az ő imádságára hasadt ketté a bércz, hogy ellenségeit visszatartsa; átszökellő lova patkójának nyomát ma is mutogatják a szikla ormán s azon helyen kápolnát építettek a szent harc emlékére. Azt a kápolnát megint Dzsingisz kán fiának mongol hordái pusztiták el s akkor a sziklafolyosóban védte magát a nép az egész mongol tábor ellen. Majd a szabadság és vallásháború alatt volt itt menedéke Rákóczi portyázó vezéreinek, kik még a harc bevégezte után is innen folytattak egy mesebeli küzdelmet százan egy egész világ ellen. Azontúl csak az emlék maradt meg s az elrejtett kincsekről szóló mondák. A szent László kápolnája helyén egy faépület húzódott meg keleti hitű kalugyerek számára: mely még nem rég állott. Ma már azt sem találjuk ott, csak egy alacsony kökereszt jelöli — a kalugyerek egykori temetőjének helyét . . .

A kétnyilatú sziklakapun áthaladva, a tiz-

húsz ölnyi távolra szétnyílt két sziklafal odafenn csak egy keskeny szalagját engedi látni az égnek: csak a déli sziklákön megtört verőfény tanusítja, hogy nappal van.

A hegyrepedés, egy óra járásnyi távolban a Hesdád völgytől, annyira összeszűkül, hogy a két átellenes fal nem esik egymástól távolabb három ölnél. Ha csak egy kissé meg van is áradva a Hesdád patakja, a két fal medre között csak neki vetközve és nagy elszántsággal lehet keresztül hatolni. Azért a tordai hasadék tulsó kapuját nagyon kevés ember látta testi szemeivel.

Ez a szoros igazán kapu.

Még nagyon jól kivehető a két horonyzat, a mi a kirugó sziklafalba van vágva; e rovátkokba bocsáták le a vár lakói a nehéz tölgyfakaput, mely aztán zsilipként zárta el a patakot. E kapunak legalább tizenöt láb magasságúnak kellett lenni: a mit világosan jeleznek a vízmosás nyomain a sziklában, egész üregeket, gömbölyű dőböröket vájt a bezárt hullám a kapu felett. E bevágáson túl látszik a nyoma a vasrostélynak, melyet kerekcsal vontattak fel, mikor a zsilipet megnyitották. Olyankor azután a sziklafolyosó felső részébe felszorított víztömeg, mint a Fáraó népét elseprő tenger, omlott az alsó mederbe s ha ostromló sereget talált benne, azt tisztára kiséperte, ha ezernyi ezer is volt.

E vasrács és zsilip védte a két barlangvárat, mely a szűkülésen túl egymással szembenéz, úgy hogy egyiknek kapujából a másikához nyíllal, puskával át lehet löni. A néphagyomány e természeti erősséget utolsó véderejéről Balyika-vára-

nak nevezi. Két egymásra néző barlang az a két sziklafalban, a patak medre fölött egyforma magasságban, mely hetven lábnyi lehet. Az északi oldal barlangjához csak szikláról-sziklára mászva lehet feljutni; tágas szája annak is be volt falazva s a fal bejárata is oly magasan volt, hogy oda valószínűleg csak lábtón jutottak, a kik benne laktak.

A déli oldalon levő barlangvár azonban valószínűs erődítmény. Tágas boltív alakú száját a bejáratnál széles tömör kőfal zárja el: óriások rendszerében alkotott sziklabástya, mintegy tizenöt láb magasan, s azonfelül még egyszer olyan magas a barlang kapuívezete, de az első falon túl jön egy második, mely a barlangot egész magasságban elzárja, ezen ajtók és ablaksorok látszanak, tanuságul annak, hogy ez kellőképen berendezett otthona volt valakinek.

Ehhez a barlanghoz egy öblös völgyteknő vezet föl. E völgyecske a vadon virágos kertje. Még késő ősszel is tele zöldelő cserjével s az őszi virágok ritka fajaival.

Szenvedélyes fűvészek nagyon jól ismerik e helyet. Hogy Torda felől hozzá lehessen jutni, egy osztrák tábornok puskaporral vetteté szét a sziklákat s úgy vágatott egy merész utat a sziklaoldalba; ezt az utat most egy magyar főpapról nevezték el, ki tekintély és Mecenás a botanikus világban s maga is gyakran látogatja e helyet.

A BEFAGYOTT BALATON.

I. NAPFELKELTE.

A befagyott Balaton megragadó látvány, kivált az első napokban.

Az óriási tó nem úgy szokott befagyni, mint a folyamok, mikor töredékes jégtorlaszok csoportosulnak össze: ez egy csendes pillanatában a víztükörnek egyszerre áll meg, mint a kristály s reggelre ott van az egész vizen a síma, tündöklő tükör. — Ezüst tükör, mikor a hold fénye bevilágítja. Nincs rajta semmi törés: egy darabból van öntve. — Csak a szekérutak látszanak meg rajta, a mint a két part sűrűn fekvő falvaiból átvonulnak, egymást keresztezik, mint ha mértani vonalak volnának egy üvegtáblán.

A tihanyi hegyfok kettős tornyú templomával oly tisztán látszik most meg a tükörben, tornyaival lefelé fordítva, mint maga a valóság.

Ha virradni kezd, a hold elsápad s az egész hosszában rózsaszínű kezd lenni, akkor az óriási jégtükör is csodálatos színt változtat, mintha élesen kétfelé volna osztva, az egyik rész violaszín

maga előtt; mikor az erdők sudarai fölött végigrohan, a süvöltő vihadarban, mely a jéglapokon megtörik, úgy sírnak, sikoltanak azok a láthatatlan szellemek, úgy zúg közöttük némelyik; a kísértetek énekkara folyvást magasabbra emeli hangját.

Es újra hangzik az egész jégegyetemen végig az a túlvilági zengés, mintha ezernyi hárfa húrja szakadna szét ott alant, míg a zengés fokozatosan átmegy a rivalgó harsogásba: még feljebb, mintha villámok száguldanának oda alant a vizekben, bűbajos kábitó melódiát keltve a hangadó hullámban: a jég alatt a mennydörgés orgonaszava bömböl felségesen s az Istenkiáltás rettentő roppanása közben reszketve mozdul meg az álló jégegyetem, s a szörnyű légnyomásra a rianás hasadéka ismét összecukódik.

A VASKAPU.

Egy hegyláncz, közepén keresztül törve, tetejétől talpjáig, négy mértföldnyi messzeségben; két oldalt hatszáz lábtól háromezerig emelkedő magas egyenes szikla-falak, közepett az óvilág óriás folyama, az Ister: a Duna.

A ránehezülő vitztömeg törte-e magának e kaput, vagy a földalatti tűz repeszté kétfelé a hegylánczot? Neptun alkotta-e ezt, vagy Vulcan? vagy ketten együtt? A mű istené! Ahhoz hasonlót még a mai istenutánczó kor vaskezű emberei sem birnak alkotni.

Az egyik isten keze nyomait hirdetik a Fruska Gora hegytetején elszórt tengercesigák kövületei, a Veterani barlang ásatag tengerlakó saurusai: a másik istenről beszélnek a bazaltok a Piatra Detonatán; a harmadikat, a vaskezű embert, hirdeti a sziklába vágott hosszú padmaly part, egy országút, melynek boltozata is van; az óriási kőhíd oszlopmaradványai, az emléktábla a szikla oldalába domborműként vésvé s a me-

der közepébe vágott száz lábnyi széles csatorna, melyen nagyobb hajók járhatnak.

A vaskapunak kétezer éves históriája van, s négy nemzet nyelvén nevezik azt.

Mintha egy templom közelednék felénk, melyet óriások építettek, pillérekkel, melyek kőszálak és oszlopokkal, melyek toronymagasak, csodálatos kolosz alakokat emelve a felmagasló párkányokra, mikben a képzelem szentek szobrait látja s e templom csarnoka négy mértföldnyi távolba mélyed, fordul, kanyarodik, új templomot mutat, más falcsoportokkal, más csodaalakokkal; egyik fal síma, mint a csiszolt gránit, vörös és fehér erek cikáznak végig rajta: rejtelmes istenírás betűi: másutt rozsdavörös az egész hegylap, mintha igazán vasból volna, néhol a gránit rézsút dült rétegei mutogatják a titánok merész építkezés-módját: s az új fordulónál már egy goth templom porticusa jő elénk, hegyes toronycúcsaival, karsú egymáshoz tömött bazalt pilléreivel, a kormos fal közepéből egy-egy aranysárga folt világít ki, mint a frigy-láda lapja; ott a kén virágzik. Ércvirág az. De élő virággal is díszlenek a falak; párkányaikról repedéseikben mintha kegyeletes kezek zöld korszorúi függnének alá. Azok óriási lombfák, fenyők, miknek komor tömegét az őszi dér csípte bokrok sárga és piros füzerei tarkítják.

Egyszer-egyszer megszakítja a végtelen, a szédületes kettős falazatot egy benyiló völgykebel, melyen keresztül egy rejtett, emberlaktalan paradicsomba látni. Itt a két sziklafal között mély komoly árny borong s a nappali sötétbe

mint valami tündérvilág mosolyg be a napsütötte völgy képe, vadszölő erdejével, melynek érett apró piros bogyói színt adnak a fáknak; tarka leveleik szőnyeget vonnak rájuk. Emberlak nem látszik a völgyben, keskeny patak kanyarog tisztán végig, abból gyanútlan szarvasok isznak; a patak aztán mint egy ezüst sugár omlik alá a sziklapartról. Ezeren és ezeren elhaladnak e völgy előtt, s mindenki azt gondolja magában: vajjon mi lakhatik ebben?

Aztán elmarad a völgy s ismét más templomi kép következik: a többinél még nagyobb, még rettenetesebb: a két fal száznegyven ölnyire közeledik már egymáshoz s háromezer lábnyira az éghez; az a messzekiáltó szikla a tetőn a Gropa lui Petro a szent Péter sírja, mellette kétfelől a másik két titáni kőalak két apostoltársá.

S e két fal között foly alatt a kömederben a Duna.

A nagy, fenséges folyam-ös mely megszokta a magyar síklapályon ezer ölnyi mederben haladni méltóságos csenddel, partjain a belehajló fűzfákkal enyelegni, kilátogatni a szép virágos mezőkre s csendesen kelepelő malmokkal beszélgetni! itt összeszorítva száznegyven ölnyi sziklagátba, hah, mily haraggal tör rajta keresztül! A kik idáig jöttek vele, nem ösmernek reá. Az őszi óriás szilaj hőssé ifjul, hullámai szökellnek a sziklás meder felett, egy-egy roppant bérc-tömeg ül ki néhol medre közepén, mint valami rémoltár; az óriási Babagáj, a koronás Kaszán szikla; azokat fenséges haraggal ostromolja; rájuk zúdulva elől, s mély forgatagokat örvényítve

mögöttük, feneketlen árkot vájva a sziklamedernek; s aztán csattogva, zúgva rohan alá a kőlépcsőkön, mik egyik sziklafaltól a másikig nyúlnak keresztül.

Néhol már legyőzte az útját álló torlaszt s a széttört sziklákon keresztül ömlik tajtékozva, másutt megtorlik a kanyarodó szoros bérczfalánál s a ráhajló szikla alá ásta magát örök habjaival. Néhol szigeteket rakott le a legyőzhetetlen sziklák mögé, új földalkotásokat, mik semmi régi térképen nincsenek; azokat benötte vad fa és bokor, azok nem tartoznak semmi államhoz, sem magyarhoz, törökhöz, sem szerbhez; a senki ország az, adót nem fizető, urat nem ismerő, világon kívül eső, meg nem nevezett föld! másunnan meg elhordta a kikezdett szigetet bokraival, erdőivel, kunyhóival együtt, s letörülte alakjaikat a térképről.

A sziklák, a szigetek több ágra osztják a folyamot, mely Ogradina és Plaviczovicza között már óránként tíz mértföldnyi sebességgel rohan, s a szűk folyamágakat ismerni kell a hajósoknak; mert az emberi vaskéz csak egy csatornát vágott a meder sziklapadjaiban, melyen nagyobb hajók járhatnak, a parthoz közel csak apró hajók számára van út.

Az apróbb szigetek mentében, a szűkebb Dunaágak között sajtyszerű emberi művek szakítják félbe a természet nagyszerű alkotását: kettős czölöpzetek erős fatörzsekből, mik V betű alakban mennek össze, nyílt öbleikkel vízmentének fordulva. Ezek a vizafogók. A tenger vendégei felfelé úsznak a folyón: fejüket vakartatják

a vízzel, csiklandó parasytok miatt; aztán belejutnak a kelepceékbe; visszafordulni nem szokásuk, mindig előre haladnak a szűkülő fogdában; míg a legvégén belejutnak a «halottas kamarába», a honnan nincs menekülésük.

S e fenséges helynek hangja is oly isteni. Egy örökkétartó egyetemes zúgás, mely hasonlít a némasághoz, oly egyforma, s az Isten Szavához: oly érthető. A mint az óriás folyam a kőzátonyokon végighömpölyög, a hogy a sziklafalat korbácsolja, a hogy a szigetoltárokra harsogva rohan, a hogy az örvényekben fuldokolva elmerül, a hogy a zuhatagok hanglépcsőin végigjatszlik, s a hogy ez örök hullámcattogást az örök visszhang e kettős fal között a túlvilági zene feléig emeli, mely csupa orgona és harangszó és elhaló mennydörgés, az ember elnémul és saját szavát meghallni retteg e titáni zengés közepett. A hajósok csak jelekkel integetnek, a halászok babonás hite tiltja e helyt a szót: a veszély tudata mindenkit magában imádkozásra kész.

Mert valóban, a ki itt végighalad, a mig e sötét falakat látja itt maga mellett kétfelől, mintha saját kriptája falai között evezne végig.

Kivált mikor még a hajósok félelme, a Bóra megjelen.

A kitartó hetes vihar. — Ez járhatatlanná teszi a Dunát a Vaskapu között.

Ha csak egy bérczfal volna, az védne ellene; de e kettő között megszoruló légnyomás oly szélsőséggé válik, mint egy nagy város utcáiban kódorgó szél; majd elől, majd hátul támad, minden kanyarodónál más irányból tör ki: egyszer-

egyszer ökéletesen megszűnik, aztán megint egyszerre valamely völgyzugolyból, mint a lesből rohan elő, megkapja a hajót; kicsavarja a kormányt, dolgot ad minden kéznek, belerántja az egész vontató lócsapatot az alattságnál fogva a vízbe: aztán megint egyet fordul s oly sebesen tolja előre a megkapott faalkotmányt, mintha az vízmentében úsznék; a hullám úgy porzik előtte, mint az országút, mikor végig söpör rajta.

A templomi zengés oly itéletnapi zajjá magasodik fel ilyenkor, hogy az elmerülő halálkiáltása nem hallik ki belőle.

TISZAI MOCSÁR.

Gyönyörű valami egy mocsár, minő például a Bélabora.

Álljunk csak ide a közepébe. Óh nem kell azért sárba lépni: kellemes zöld dombra fogunk állani, honnan az egésznek széle-hossza belátható. Maga e domb süpped ugyan egy kissé; a soha le nem kaszált fű úgy tesz, mintha vízre volna épülve, pedig hajdan e helyütt, hol állunk, óriási bükk- és égerfák rengetege díszlett. Meszszebb szürke gránittömegek szegik be az égajlát, nösszú véres és kék erekkel átjárva, tetejükön fekete bazaltoszlopok vonúlnak végig, homlokuakat zöld moha nőtte be, lejtősebb oldaluk szőlővel van beültetve, melynek világos színe nyájasan virul ki a sötét iharfák erdeiből.

Nyugatról a kanyargó Tiszában vész el az ég, mely csendes és sima, mint a tükör, és félívként keríti a parttalan mocsárt, melynek területét nád-tenger borítja, vastag buzogányos fejét ingatva a rajta hullámokat verő szélben; itt-ott tágasalbtükröt képez benne a mélyebb víz, melynek színén